

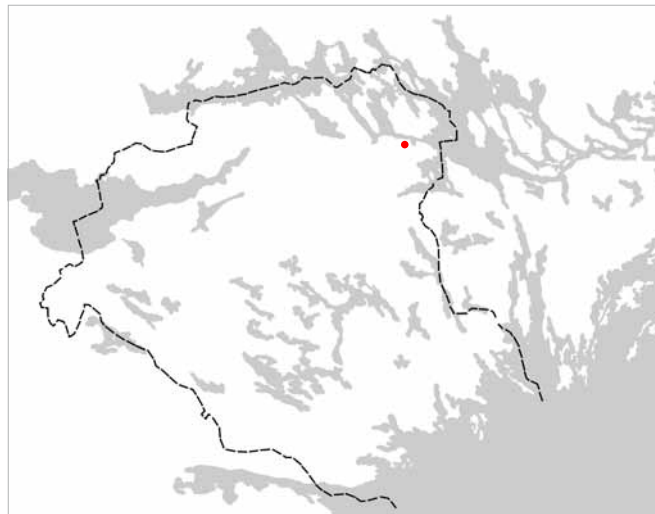
Arkeologisk förundersökning

Gravfält vid Stallarholmen

Äldre och yngre järnålder

RAÄ 120-123, 298, 299, 302, Toresund-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län

Ingeborg Svensson

Arkeologisk förundersökning

Gravfält vid Stallarholmen

Äldre och yngre järnålder

RAÄ 120-123, 298, 299, 302, Toresund-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län

Ingeborg Svensson

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2005:01

© 2005 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@kuf.dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg och Patrik Gustafsson.
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.
Kart- och ritmaterial: Ingeborg Svensson
Omslagsbild: Södermanlands län. Undersökningsområdets geografiska läge
markerat med röd punkt.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 97.0350

Nyköping 2005

ISSN 1402-9650

Innehåll

Utgångspunkt 4

Tidigare undersökningar

Syfte och metod 8

Syfte

Metod

Landskap 8

Natur

Kultur

Resultat 10

Inledning

Anläggningar

Undersökta anläggningar

Sammanfattning

Fyndmaterial

Utvärdering 15

Omfattning

Innehåll och karaktär

Datering

Bevarandegrad

Vetenskaplig potential

Hänvisningar 17

Källor

Litteratur

Administrativa uppgifter 18

Bilagor 19

1. Anläggningsbeskrivningar

2. Schakttabell

3. Fyndregister

4. ¹⁴C-analys

Utgångspunkt

Den arkeologiska sektorn vid Sörmlands museum har under perioden 040816-040907 efter beslut av länsstyrelsen i Södermanlands län utfört en arkeologisk förundersökning av RAÄ120-123. Arbetet utfördes i form av ett samarbete med Västmanlands läns museum. Fornlämningarna är belägna inom område för ny bebyggelse inom fastigheten Toresunds-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs kommun i Södermanlands län (figur 1). Vid en tidigare utförd särskild utredning (år 2001) framkom ytterligare lämningar i anslutning till de sedan tidigare kända och registrerade fornlämningarna (se *Tidigare undersökningar*). Sedan länsstyrelsen upprättat sin kravspecifikation (030710) samt fattat beslut om arkeologisk förundersökning har en del av de nyupptäckta fornlämningarna fått egna fornlämningsnummer, medan andra tillförts de sedan tidigare registrerade fornlämningarna (se FMR). Av föreskriven anledning kom den arkeologiska förundersökningen även att omfatta RAÄ298, RAÄ299 och RAÄ302.

Den arkeologiska förundersökningen utfördes med anledning av att Toresunds-Sundby Fastighets AB har begärt tillstånd, enligt 2 kap 12 § i Lagen (1988:950) om kulturminnen m. m, att utföra markarbeten inför ny bostadsbebyggelse. Inom hela planområdet för ny bebyggelse finns ett större antal fasta fornlämningar. De utgörs främst av gravfält, gravgrupper och ett antal ensamliggande runda stensättningar. Därutöver finns förhistoriska boplatslämningar och historiska lämningar i form av husgrunder representerade inom planområdet (se figur 2). Det aktuella undersökningsområdet är beläget på fastlandssidan strax väster om Stallarholmen. Undersökningsområdet uppgick till en yta om cirka 8636 m².

Ambitionen i hanteringen av ärendet är att stora delar av fornlämningarna ska bevaras i naturmark och ingå som integrerade element i den planerade bostadsbebyggelsen. Efter önskemål från Toresunds-Sundby Fastighets AB har det sammantagna planområdet för bebyggelse delats upp i två delytor, en i väster och en i öster (se figur 2). Den arkeologiska förundersökningen utfördes enbart inom den *östra delen* av planområdet och berörde endast ytor som direkt kommer att påverkas av vägdraineringar samt tomtbebyggelse (se figur 3). Efter samråd mellan länsstyrelsen, Sörmlands museum och Toresunds-Sundby Fastighets AB (040603) beslutades att tomtmarken söder om RAÄ121 och 122 inte skulle ingå i undersökningsområdet (se figur 3). Fornlämningarnas utbredning åt det väderstreck som ansågs ha avgränsats genom avsaknaden av konstaterade fornlämningar i de sökschakt som öppnades i samband med den särskilda utredningen (Gustafsson, Rapport 2004:02). Närheten till en större lertäkt söder om tomtmarken bidrog också till bedömningen.

Lertakten ska ses i samband med Sundby Tegelbruk, som tidigare legat inom den östra delen av planområdet. Här har stora ytor schaktats ur för byggnaderna som uppförts i anslutning till bruket och dess verksamhet (se *Kultur*). Stora delar av det östra planområdet ingår därför ej i undersökningsområdet. Här pågår därför i dagsläget markarbeten och byggnationer i form av lokalvägar och rör- och ledningsdragningar etc. Arbetena pågick parallellt med den arkeologiska förundersökningen.

Beslut i ärendet är fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kap 13§, Lagen (1988:950) om kulturminnen m. m (1st dnr. 431-3985-2003). Kostnadsansvarig var Toresunds-Sundby Fastighets AB.

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var arkeolog Ingeborg Svensson, Sörmlands museum. I fältarbetet deltog även arkeolog Lisa Skanser, Västmanlands läns museum.

Tidigare undersökningar

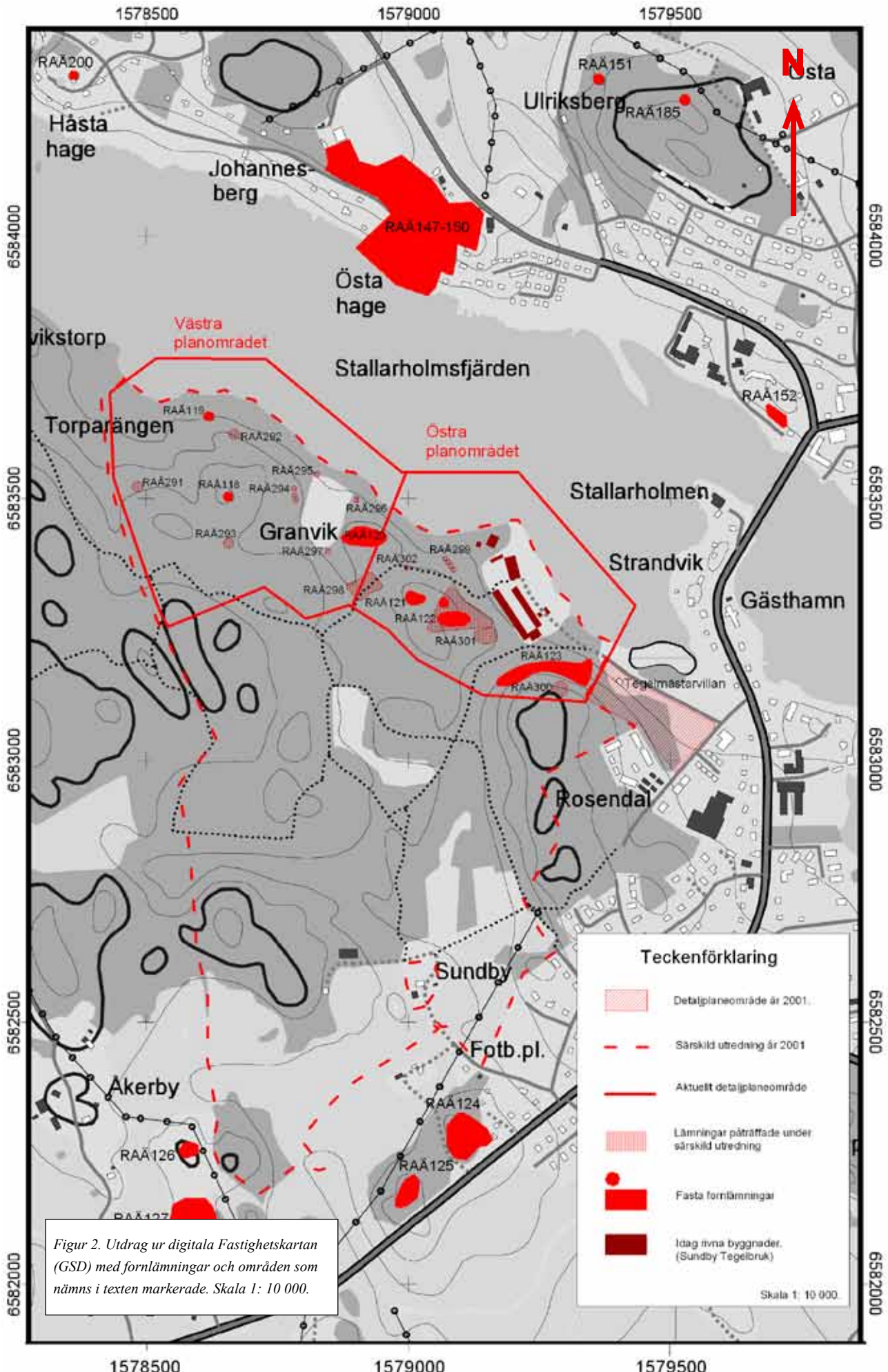
Den arkeologiska förundersökningen har föregåtts av ett antal arkeologiska insatser i anslutning till och inom det nu aktuella undersökningsområdet. Anledningen till förfarandet är att detaljplanarbetet samt markarbeten och byggnationer har skett etappvis inom ett större planerat område för bebyggelse. För att klargöra ärendets förutsättningar i dagsläget, följer nedan en kort sammanfattning av de arkeologiska insatser som genomförts inom och i anslutning till området under de senaste åren.

Under april månad år 2001 utförde Sörmlands museum en arkeologisk förundersökning av ett gravfält, RAÄ123. Undersökningen föranleddes av att Toresunds-Sundby Fastighets AB i ett första skede planerade att bygga bostäder inom fastighetens nordöstra del, mellan Rosendal och Tegelmästarvillan (se figur 2). Gravfältet angränsade till det aktuella bostadsområdet i väster. Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att avgränsa gravfältets utbredning åt öster för att kunna bedöma hur nära tomtavstyckning kunde ske. Med anledning av att fornlämningen tidigare skadats skulle förundersökningen även fastställa gravfältets begränsning i nordväst.

Under förundersökningen iaktogs genom inventering ett antal möjliga gravar och gravfältets begränsning utökades åt sydväst och åt öster. Därutöver noterades ytterligare stensättningsliknande lämningar samt ett möjligt boplatsläge sydöst om RAÄ123, utanför det av länsstyrelsen angivna undersökningsområdet (Gustafsson, Rapport 2002:23, FMR).

Därefter förordade länsstyrelsen i Södermanlands län att hela fastigheten Toresund-Sundby 1:1 skulle omfattas av en särskild arkeologisk utredning (se figur 2). Hela fastigheten avsågs att detaljplanläggas och

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan (GSD) med fornlämningar och områden som nämns i texten markerade. Skala 1: 10 000.

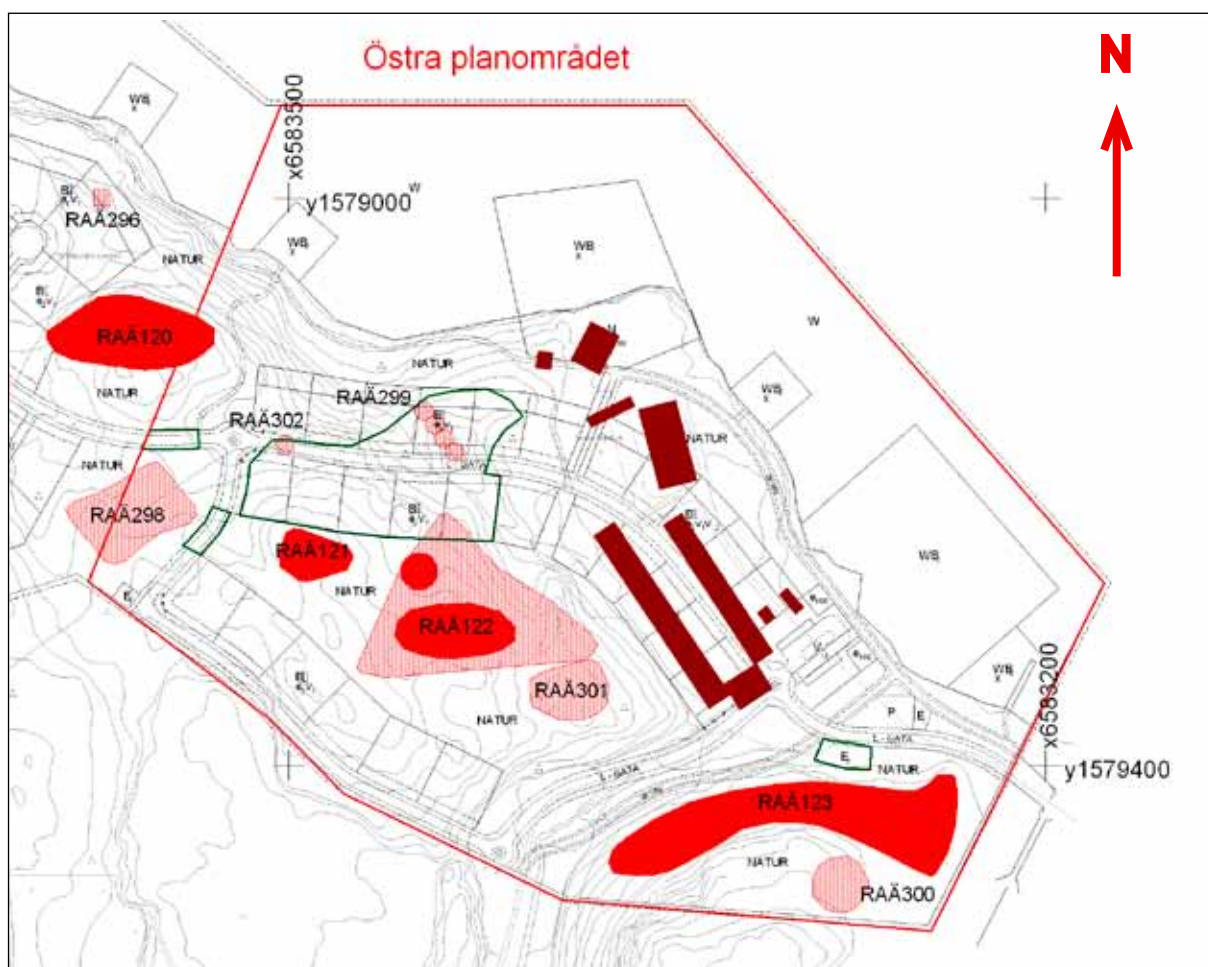
planeringen av bebyggelsen fortskred. Inom fastigheten fanns sedan tidigare ett antal fasta fornlämningar registrerade. Fornlämningarna var koncentrerade till fastighetens norra del intill Mälaren och Stallarholmsfjärden.

Den särskilda arkeologiska utredningen utfördes av Sörmlands museum under juli månad år 2001. Utredningen resulterade i att ett större antal nya fasta fornlämningar och ett antal kulturlämningar påträffades inom området. Majoriteten var lokaliserade till de tidigare registrerade gravarna som dels utgjordes av en ensamliggande anläggning (RAÄ119), dels var grupperade i gravfält och gravgrupper (RAÄ120-123 & 118). Samtliga lämningar var knutna till Mälarkanten. Genom inventering och sökschaktning påträffades ett större antal nya gravar i form av stensättningar (RAÄ291-294, RAÄ298-300 & RAÄ302) samt boplatsanläggningar i form av bland annat terrasser och stolphål (RAÄ301). Därutöver konstaterades även kulturhistoriska läm-

ningar i form av en husgrund samt två källargrunder (RAÄ295-297). En del av de påträffade gravarna har tillförts det sedan tidigare kända gravfältet, RAÄ122 och gravgruppen, RAÄ121. Troligen rör det sig om en större sammanhängande grav- och boplatsmiljö (Gustafsson, Rapport 2003:02). Se figur 2.

Därefter önskade Toresunds-Sundby Fastighets AB gå vidare med sina byggplaner i den nordöstra delen av fastigheten, i anslutning till Tegelmästarvillan och RAÄ123 (se figur 2). För att bedöma villkoren för ett borttagande samt för att beräkna omfattning och inriktning inför en särskild arkeologisk undersökning bedömde länsstyrelsen att en arkeologisk förundersökning skulle utföras av den yta som tidigare inte ingått i förundersökningsområdet (se ovan).

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes av Sörmlands museum under augusti månad år 2001. De stensättningsliknande lämningarna inom området

Figur 3. Utdrag ur Detaljplan med fornlämningarna (FMR) markerade med rött och aktuella undersökningsområden markerade med grönt. På planen finns även de idag rivna tegelbruksbyggnaderna markerade med brunt. Skala 1: 4000.

kunde genom undersökningen avfärdas som gravar och bedömdes som naturliga formationer. Vid sökschaktningen inom området påträffades endast två anläggningar i form av en härd och en sotfläck. Då inga ytterligare anläggningar framkom under sökschaktningen, bedömdes inte lokalen som en yttäckande boplatz utan som en plats av tillfällig karaktär. Inga ytterligare arkeologiska åtgärder ansågs nödvändiga inom området öster om RAÅ123 (Gustafsson, Rapport 2003:03). Området är idag planlagt och bebyggt med bostadshus.

Syfte och metod

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att, inom det av länsstyrelsens angivna undersökningsområdet, fastställa omfattning, karaktär, innehåll, datering, bevarandegrad och vetenskaplig potential för RAÅ121 och RAÅ122.

Den arkeologiska förundersökningen skulle även fastställa om de fornlämningar (RAÅ120 & RAÅ123) som avses att bevaras i naturmark inom planområdet kommer att beröras av det planerade arbetsföretaget.

Resultatet från den arkeologiska förundersökningen ska utgöra ett underlag inför bedömningen av avgränsning av fornlämningarna samt för beräkning av omfattning och kostnad för en särskild (arkeologisk) undersökning.

Metod

Undersökningen inleddes med att sökschakt öppnades med hjälp av grävmaskin inom undersökningsområdet. Därutöver torvades vissa ytor av för hand. Placeringen av schakten utgick från de registrerade fornlämningarnas lokalisering, topografi samt den särskilda utredningens resultat. Påträffade anläggningar i form av stenpackningar/stensättningar och mörkfärgningar rensades för hand. Inom det mindre undersökningsområdet i anslutning till RAÅ123 (se figur 3) grävdes inga sökschakt. Området besiktigades och bedömdes därefter som lågprioriterat i förhållande till de andra undersökningsytorna.

För att kunna beräkna omfattning och kostnad inför en särskild (arkeologisk) undersökning undersöktes två gravanläggningar i sin helhet. Gravarna torvades av med hjälp av grävmaskin och finrensades sedan för hand. Därefter upprättades en sektion genom respektive anläggning, varefter gravarna undersöktes i sin helhet. Gravarnas fyllning sållades delvis och gravgömmorna sållades i sin helhet. Anläggningarna beskrevs i text och ritades i plan- och profil i skala 1:20. Undersökningen av gravarna syftade även till att fastställa lämningarnas bevarandegrad samt vetenskapliga potential. De boplatzanläggningar som framkom under-

söktes till hälften för hand och dokumenterades i form av beskrivningar i text samt genom plan- och profilritningar i skala 1:20.

Valet av vilka anläggningar som undersöktes reglerades till en del av vad som fastställdes vid ett samråd mellan länsstyrelsen, Sörmlands museum och Toresunds-Sundby Fastighets AB den 3 juni år 2004. I och med samrådet ingicks en överenskommelse om att påträffade anläggningar inom det planerade vägområdet i väster (schakt 2) och sydväst (schakt 1) skulle undersökas och dokumenteras inom ramen för den arkeologiska förundersökningen (se figur 4). Detta för att Toresunds-Sundby Fastighets AB skulle kunna bygga vägen och använda den vid markarbeten i anslutning till de tomter som ej skulle komma att omfattas av den arkeologiska förundersökningen. Färdigställandet av vägen sågs också som nödvändig för att Toresunds-Fastighets AB skulle kunna förflytta sig mellan den östra och den västra delen av planområdet.

Samtligasökschakt, anläggningar, konstruktioner och fynd etc. mättes in digitalt i plan. Inmätningarna har använts för att framställa plan- och översiktskartor. Fotodokumentation med digitalkamera genomfördes genomgående under den arkeologiska förundersökningen.

Naturvetenskapliga analyser

Två stycken ¹⁴C-prover insamlades vid undersökningen. ¹⁴C-analysen har utförts av Göran Possnert och Maud Söderman på Ängströmlaboratoriet vid Uppsala universitet. Analysen syftar till att tillsammans med påträffat fyndmaterial skapa ett kronologiskt underlag för en diskussion angående fornlämningarnas tidsställning (se bilaga 4).

Landskap

Natur

Undersökningsområdet är beläget på fastlandssidan strax väster om Stallarholmen i anslutning till den del av Mälaren som heter Stallarholmsfjärden. Det aktuella undersökningsområdet ligger i en kuperad terräng som sluttar ned mot Mälaren. Området har tidigare varit skogsbeväxt men är idag delvis avverkat och utgallrat. Merparten av det idag kvarvarande trädbeståndet utgörs av lövträd med enstaka inslag av barrträd.

Området kännetecknas av storblockig och sandig morän med höjdparter av berg i dagen. I de flackare och lägre partierna utgörs jordmänen av finare sediment i form av något lerig silt. Höjden över havet varierar mellan cirka 6 och 14 meter.

Kultur

Undersökningsområdet är beläget i en omfattande och sammansatt kulturhistorisk miljö. Den övergripande

fornlämningsmiljön karakteriseras framförallt av gravfält och gravgrupper. Inom planområdet finns även ensamliggande stensättningar och husgrunder från historisk tid.

Fornlämningsmiljön inom det *östra planområdet* domineras av gravfält och gravgrupper samt det tidigare tegelbruket, Sundby tegelbruk. De yttre gravformerna inom RAÄ121 och RAÄ122 utgörs av högar och runda stensättningar. Gravfältet RAÄ123 består av ett trettio-tal gravar i form av en treudd och kvadratiska samt runda stensättningar. Inom gravfältet RAÄ120 finns en stor treudd vars sidor uppgår till cirka 30 meter. I anslutning till den stora treudden finns två resta stenar samt ytterligare runda och tresidiga stensättningar (FMR). Vid den särskilda utredning som Sörmlands museum genomförde under år 2001 framkom ytterligare gravanläggningar (RAÄ298, 299, 300 & 302) inom det östra planområdet. Anläggningarna påträffades genom inventering, varav en del knöts till de tidigare registrerade fornlämningsnumren. Utöver gravar har två boplatsterrasser med boplatzanläggningar (RAÄ301) i form av härdar och stolphål påträffats i anslutning till gravfältet RAÄ122 (Gustafsson, Rapport 2003:02).

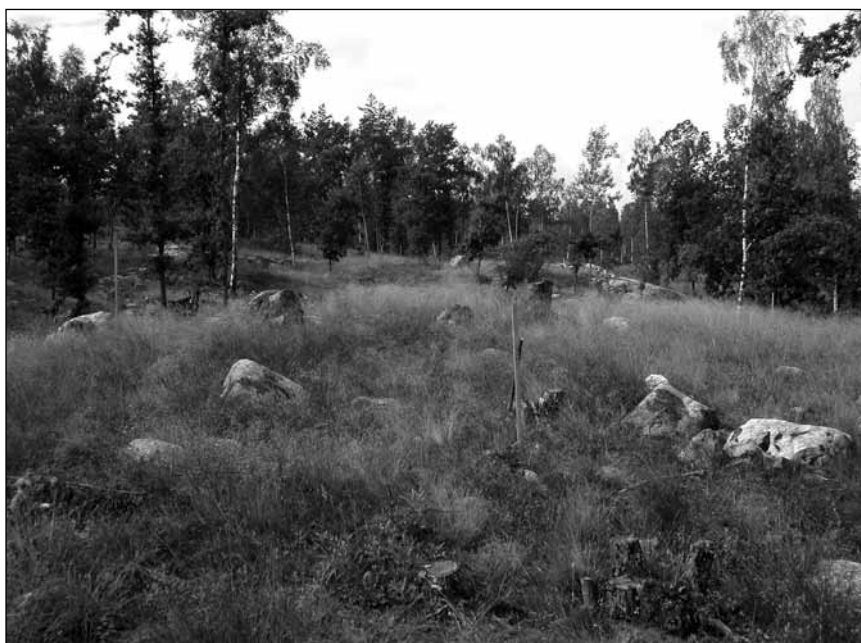
Gravarnas yttre utformning visar på en kontinuitet i nyttjandet av platsen under stora delar av järnåldern. Den aktuella fornlämningsmiljön ligger i direkt anslutning till Stallarholmsfjärden med utsikt mot Selaön. På den motsatta sidan av sundet ligger fornlämningsområdet Östa hage (RAÄ147-150, Ytterselö socken), vilket bland annat innehåller ett stort antal gravar i form av högar och runda stensättningar. Fyra av högarna utgörs

av storhögar med en diameter om cirka 20 meter. Antalet runda stensättningar uppgår till nästan ett hundratal (se FMR). I anslutning till gravmiljön står också två runstenar (Sö 202 & 203). Det finns även en uppgift om att ytterligare ett runstensfragment har påträffats i området (Sö 376), men det är sedan länge förkommet (Brate & Wessén 1924-1936).

Den nu aktuella fornlämningslokalen har således ett strategiskt läge vid Stallarholmsfjärden, som under järnåldern utgjorde en viktig vattenled mellan till exempel Strängnäs och Mälarsjöarna.

Strax öster om det aktuella undersökningsområdet har tidigare Sundby Tegelbruk legat. Tegelbrukets verksamhet har påverkat den aktuella miljön i ett större perspektiv, bland annat finns spår av både större och mindre lertäkter inom och i anslutning till undersökningsområdet och planområdet. Därutöver är platsen för tegelbruket urschaktad och utplanad i anslutning till brukets uppförande (se figur 3 & 4).

Sundby Tegelbruk anlades år 1881 och lades ned år 1967. Brukets byggnader var under rivning 1984, då mängder av tegellador redan var borta, liksom skorstenen som fälldes år 1983. Det som då återstod var två stora torklador innefattande flera våningar, vilka var sammanbyggda med presshus/maskinhus (Olsson 1987, s. 80). Idag är samtliga byggnader rivna. Versamheten i anslutning till tegelbruket har vid ett par tillfällen gett upphov till skador på gravfältet RAÄ123. Skadegörelsen har dels skett vid grävning av ett avloppsdike (1957) och dels vid breddning av tillfartsvägen till tegelbruket

Figur 5. Översiktsbild över sydvästra delen av undersökningsområdet. I förgrunden syns moränförhöjningen inom delområde B. Bilden är tagen från nordöst. Foto: Ingeborg Svensson.

år 1961 (Sörmlands museums topografiska arkiv, Tore-sunds socken, Sundby). Sannolikheten att ytterligare fornlämningar har försvunnit alternativt tagit skada i samband med tegelbrukets verksamhet inom området får ses som stor.

Resultat

Inledning

Då sökschaktningen var mer tidskrävande än vad som hade förväntats, krävdes prioriteringar under fältarbetets gång. Eftersom stenpackningarna var svåra att avgränsa som enskilda objekt (då anläggningarna företrädesvis verkar angränsa till varandra alternativt ingår i större gemensamma konstruktioner), prioriterades att fastställa hela fornlämningens utbredning. En avgränsning av samtliga påträffade anläggningar hade krävt att stora ytor totalavbanats, vilket inte bedömdes som möjligt att göra inom ramen för den arkeologiska förundersökningen.

Under sökschaktningen inom undersökningsområdet framkom vällagda stenpackningar i majoriteten av schakten. Sammanlagt kunde sju säkra gravar konstateras. Därutöver påträffades ett stort antal stenpackningar vilka kan ingå i ett större antal möjliga gravar/gravkonstruktioner. Genom den arkeologiska förundersökningen framträdde tre huvudområden med

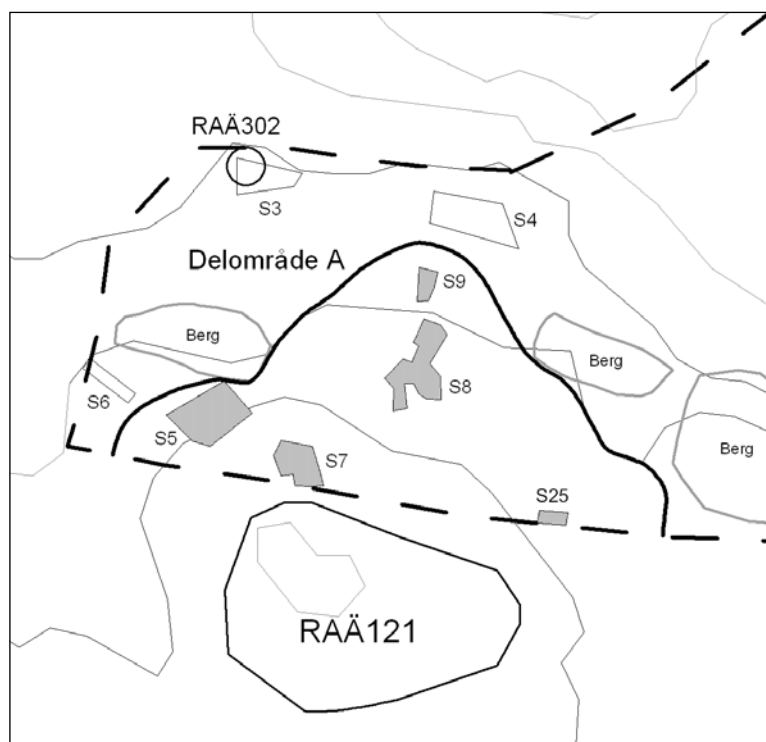
ett större antal mer eller mindre säkra gravanläggningar i form av vällagda stenpackningar. De ytor som inte har bedömts innehålla gravar, har uteslutits av varierande skäl. I huvudsak har det skett på grund av att inga stenpackningar framkommit vid sökschaktning och/eller handavtorvning. Ytterligare skäl har varit naturgeografiska orsaker såsom förekomst av berg i dagen. I den östra delen av planområdet har det tidigare tegelbrukets verksamhet uteslutit möjligheterna att påträffa ytterligare gravar.

Delområden

Delområde A

Området är beläget i den sydvästra delen av planområdet, strax norr om och i direkt anslutning till RAÄ121. Nordväst om delområdet finns även RAÄ302 (se figur 4). Vid schaktning i anslutning till RAÄ302 kunde det konstateras att anläggningen utgjordes av en naturlig stensamling, varför den inte är att betrakta som fast fornlämning. Stensamlingen schaktades vid undersökningstillfället bort under överinseende av arkeolog. Naturmiljön utgörs av blockig morän i en sluttning mot Mälaren (ca 11-14 m ö h). Slänten är glest beväxt med barr- och lövträd. Inom området finns större partier med berg i dagen.

Under sökschaktningen framkom stenpackningar i fem av de sex sökschakten (S5, S7, S8, S9 & S25). Stenpackningarna var väl lagda och vissa variationer i stenmaterialets karaktär gjorde att minst åtta antal möj-

Figur 6. Figuren visar delområde A. Heldragen svart linje utgör delområdets begränsning. Streckad svart linje visar gränsen för undersökningsområdet. Schakt med anläggningar är skrafferade. För detaljerad information, se figur 4. Skala 1: 1000.

liga stensättningar kunde urskiljas i materialet. Två av stenpackningarna ligger delvis i det naturområde som omgärdar RAÄ121. Karaktären på stenpackningarna varierar. Vissa utgörs av större väl lagda rundade stenar medan andra kännetecknas av ett blandat stenmaterial i anslutning till större stenblock. En tredje kategori innefattar något ”slarvigt” lagda stenpackningar täckta av en grusmantel/morän (se figur 4, 6 & 8 & bilaga 2).

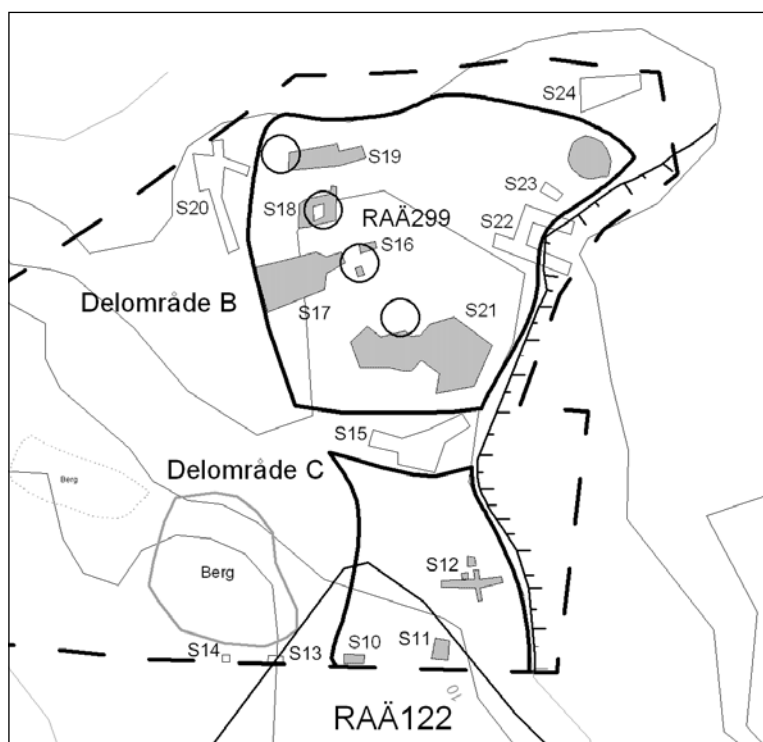
Majoriteten av stensättningarna syntes inte ovan mark. Samtliga stenpackningar tangerade eller gick i varandra. I vissa fall kunde möjliga avgränsningar ses genom att stenmaterialet skiljde sig åt mellan respektive stenpackning (se figur 4 & bilaga 2). Delområdet har dels avgränsats genom tomma sökschakt i väster och i norr, dels genom naturliga avgränsningar såsom berg i dagen. Söder om delområdet ska marken enligt detaljplanen bevaras som naturområde, varför ytan inte ingick i undersökningsområdet. Inom de ytor som ligger mellan de sökschakt där stenpackningar påträffades, är möjligheten stor att ytterligare anläggningar i form av gravar/stensättningar kan framkomma vid en fullständig avbaning av delområdet (se figur 4 & 6).

Delområde B

Området utgörs av en moränhöjd orienterad i nordvästlig riktning (ca 8 m ö h), vilken sticker ut som en mindre udde med utsikt över Mälaren i norr. Moränhöjden är beväxt med gräs och enstaka mindre och större lövträd. Innan sökschaktningen syntes några enstaka

större stenblock i markvegetationens yta (se figur 5 & 9). Inom området finns sedan tidigare en gravgrupp registrerad, RAÄ298 (se *Tidigare undersökningar*). Det aktuella delområdet är beläget inom tomtmark och vägområde i den nordöstra delen av undersökningsområdet (figur 4). Inom delområdet påträffades sex säkra gravar och ett större antal möjliga stensättningar i form av väl lagda stenpackningar. Fyra av gravarna (A3, A4, A5 & A6) påträffades i schakt 21. Gravarna var väl avgränsade och utgjordes av skärviga småstenspackningar i anslutning till större stenblock (se figur 4 & bilaga 1). Därutöver påträffades en grav i form av en rund stensättning (A2) i sydvästra delen av schakt 17. Stensättningen var belägen i den västra slänten av moränhöjden. Anläggningen undersöktes och dokumenterades. Vid undersökningen kunde det konstateras att graven utgjordes av en skelettgrav utan bevarat skelettmaterial (se *Undersökta anläggningar*). I de resterande sökschakten framkom ytterligare väl lagda stenpackningar av mindre kantiga/skärviga stenar. Vid rensning av stenpackningarna i schakt 16 och 21 påträffades fynd i form av brända ben (F31-F33)

Majoriteten av stenpackningarna/stensättningarna på höjden utgörs av skärvig sten i anslutning till ett eller flera större stenblock. Det kan även röra sig om en större sammanhängande stenpackning, inom vilken flera enskilda anläggningar kan urskiljas först vid en total avbaning och vidare undersökning av ytan (se figur 4, 7 samt bilaga 1 & 2). I den nordöstra delen av

Figur 7. Figuren visar delområde B och C. Helt dragen svart linje utgör delområdenas begränsning. Streckad svart linje visar gränsen för undersökningsområdet. Schakt med anläggningar är skrafferade. För detaljerad information, se figur 4. Skala 1: 1000.

delområdet påträffades en grav (A7) vid inventering av området. Graven syntes som en markant rund förhöjning i markytan (se figur 4 & bilaga 1).

Delområdet avgränsas åt öster av den urschaktade ytan för det tidigare tegelbruket. Åt väster avgränsas området av ett tomt sökschakt och åt nordöst, har tegelbrukets verksamhet skadat området i form av utplanade ytor, terrasseringar och lertäkter. Inom tomtmarken söder om moränförhöjningen grävdes ett sökschakt (S15) som inte innehöll något av arkeologiskt intresse. Det anläggningstomma schaktet fick utgöra delområdets begränsning åt söder (se figur 7).

Delområde C

Området ligger inom tomtmark i den sydöstra delen av planområdet. Delområdet är beläget strax norr om RAÄ122 och ligger i glest bevuxen skogsmark. I öster gränsar området till den för tegelbruket urschaktade ytan (se figur 4). Enstaka större och mindre stenblock syntes i markytan före undersökningen. Inom ytan påträffades vid handavtorvning anläggningar i form av stenpackningar/stensättningar. Anläggningarna bör ses i samband med gravfältet RAÄ122. I tre av sex sökschakt (S10, S11 & S12) påträffades stenpackningar, vilka under fältarbetet bedömdes ingå i ett okänt antal gravanläggningar. Stenpackningarna utgörs av ett glest lagt blandat stenmaterial. I ett av schakten ligger stenpackningen i anslutning till ett större stenblock. I

Figur 8. Stenpackning i schakt 7. Bilden är tagen från väster.
Foto: Ingeborg Svensson

schaktet påträffades bränd lera och skörbränd sten (se bilaga 2). Två av anläggningarna ligger delvis inom det naturområde inom vilket RAÄ122 är beläget. Området verkar i de östra delarna till en del vara skadat av de tidigare aktiviteterna i anslutning till Sundby tegelbruk. Åt väster avgränsas området av berg i dagen och två anläggningstomma sökschakt. I norr utgörs delområdets begränsning av ett anläggningstomt sökschakt (S15), vilket ligger mellan delområde B och C (se figur 4 & 7).

Undersökta anläggningar

Under ett samråd den 3 juni år 2004 gjordes en överenskommelse om att de anläggningar som påträffades inom vägområdet i den västra delen av planområdet skulle undersökas och borttagas inom ramen för den arkeologiska förundersökningen. Tre av fyra undersökta anläggningar var belägna inom den aktuella delen av planområdet (se figur 4).

A1. Grav

Anläggningen framkom vid sökschaktning (S2). Före avtorvning syntes endast en del av ett större stenblock i markvegetationens yta. Graven var belägen inom planerat vägområde strax söder om RAÄ120 och norr om RAÄ298 (se figur 4).

Gravform. Till sin yttre konstruktion kan graven klassificeras som *en rund stensättning*. Stensättningen var cirka 4x4 meter stor och 0,30 meter hög. Anläggningen var väl avgränsad med delvis bevarad kantkedja åt väster. Anläggningens avgränsning åt öster var dock något oklar. Vid undersökningen kunde det konstateras att det översta stenmaterialet hade rasat ut åt öster från de centrala delarna av graven. Stenpackningen var tvåskiktad och utgjordes av ett blandat stenmaterial av både rundade och kantiga stenar i storleken 0,10-0,40 meter. Centralt i graven fanns ett större block (0,70x0,40 meter) som troligen tidigare varit rest och markerat gravens centrum (se bilaga 1).

Gravskick. Det inre gravskicket utgjordes av en *brandgrav* i form av ett *benlager* och en *bengrop*. Begreppet benlager innebär att de brända benen var rengjorda från kol och sot samt utspridda över ett större område, medan bengrop avser att de rengjorda brända benen låg i en nedgrävning utan kol- och sotlager och utan spår av benbehållare. Benlagret påträffades direkt under den översta stenpackningen. Lagrets utbredning var oregelbundet till formen (se bilaga 1) och cirka 0,10 meter tjockt. Bengropen framkom under den andra stenpackningen och var nedgrävd i grågul lera. Storleken uppgick till cirka 0,30x0,30 meter i plan och djupet till cirka 0,20 meter.

Benmaterial. De brända benen uppgår till en vikt av 225 gram från benlagret (F17) och 636 gram från bengropen (F19). Enstaka bitar brända ben påträffades vid rensningsarbetet (se bilaga 1 & 3). Benmaterialet är

relativt hårt bränt och fragmenterat. Fragmentens storlek varierar mellan cirka 5 och 20 millimeter.

Fyndmaterial. Fyndmaterialet i graven utgjordes utöver det brända benmaterialet av keramik (F18) i benlagret. Därutöver påträffades en nit (F15) i anslutning till kantkedjan i södra delen av anläggningen. Vidare framkom ett stycke kvarts (F20), ett kvartsavslag (F12) och en rundad sten (löpare?) (F21) samt enstaka brända ben vid rensningen av graven (se bilaga 1 & 3).

Datering. Vid undersökningen samlades ett kolprov in för datering. Utöver kolprovet skickades även brända ben från benlagret in för ¹⁴C-analys. Kolprovet togs från en något osäker kontext i anläggningen, vilket vid analysen visade sig i en datering till historisk tid (se bilaga 4). De brända benmaterialet från benlagret har däremot med hjälp av ¹⁴C-analys daterats till perioden 70-340 e. Kr (kalibrerad ålder 2σ). Stensättningen kan således knytas till romersk järnålder (se bilaga 4).

A2. Grav

Anläggningen syntes inte ovan mark utan framkom i samband med sökschaktning (S17). Graven påträffades i den västra slutningen av den moränhöjd som är belägen inom tomtmark i den nordöstra delen av undersökningsområdet, det vill säga delområde B (se figur 4).

Gravform. Till sin yttre konstruktion kan graven klassificeras som en *rund stensättning*. Stensättningen var cirka 3x3 meter stor och cirka 0,20 meter hög. Stenpackningen var enskiktad och stenmaterialet utgjordes av glest lagda större rundade stenar i storleken 0,30-0,70 meter. Centralt i anläggningen syntes en stenfri yta

orienterad i närmast öst-västlig riktning. Graven var väl avgränsad åt samtliga vädersträck.

Gravskick. Det inre gravskicket utgjordes av en *skelettgrav*, där inget skelettmaterial fanns bevarat. Vid undersökningen konstaterades att det under den stenfria ytan framkom ytterligare stenar som låg i och på en regelbundet formad mörkt gråbrun nedgrävning. Nedgrävningen var cirka 1,70x0,80 meter i storlek. Graven har troligen innehållit en träkonstruktion (kista) som under tidens gång har förmultnat, varvid den ovanliggande stenpackningen har fallit ihop och lagt sig ovanpå den gravlagde. Vad som återstår är spåren efter nedgrävningen av kistan samt artefakter av oorganiskt material (se bilaga 1).

Fyndmaterial. Under den ihopsjunkna stenpackningens påträffades en kniv av järn (F23), centralt belägen i nedgrävningen, samt ett par spikar och ett spikhuvud av järn (F22, 24, 25 & 27). Ytligt i graven påträffades vid rensningsarbete även små bitar av bränd och obränd flinta (F26, 28, 29 & 30).

Datering. Då inget benmaterial fanns bevarat och inte heller något spår av kol kunde konstateras, kunde ingen ¹⁴C-analys genomföras. Utifrån anläggningens topografiska belägenhet (ca 5 m ö h) kan graven generellt tillföras yngre järnålder. Orienteringen på nedgrävningen i öst-västlig riktning och den relativa avsaknaden av ett fyndmaterial, utöver kniven och de spikar som ingått i kistkonstruktionen, kan ses som indikationer på kristen influens (se tex. Gräslund 1985 & 1994). Skelettgravens karaktär pekar därför på att anläggningen kan tillföras den senare fasen av vikingatid.

Figur 9. Foto över delområde B med Stallarholmsfjärden i bakgrunden. Bilden är tagen från sydöst.
Foto: Ingeborg Svensson.

A8. Hård

I schakt 1 påträffades en anläggning i form av en ensamliggande hård. Schaktet var beläget inom vägområdet i den sydvästra delen av planområdet (se figur 4).

Härden syntes som en väl avgränsad svart/sotig mörkfärgning i plan och som en flack skålformad nedgrävning i profil. Anläggningen var cirka 0,40 meter i diameter stor och cirka 0,10 meter djup. Anläggningen var nedgrävd i brungul morän. Härden undersöktes och dokumenterades inom ramen för den arkeologiska förundersökningen (se bilaga 1).

A9. Hård

I schakt 2 framkom en hård, vilken låg på gränsen mot det naturområde som inte ska bebyggas (RAÄ120). Sökschaktet var beläget inom vägområdet inom planområdets västra del (se figur 4).

Anläggningen syntes som en väl avgränsad gråsvart sotig mörkfärgning med skörbränd och skärvig sten i ytan. Hårdens fyllning utgjordes av skörbränd och skärvig sten blandad med humös gråsvart sotig silt. Anläggningen var cirka 0,90 meter stor och 0,20 meter djup och var nedgrävd i brungrå lera. Härden undersöktes och dokumenterades inom ramen för den arkeologiska undersökningen (se bilaga 1).

Sammanfattning

Under den arkeologiska förundersökningen kunde tre delområden (A, B & C) med anläggningar avgränsas inom undersökningsområdet. Under fältarbetet har

sju gravar med säkerhet kunnat urskiljas som enskilda anläggningar. Med största sannolikhet döljer sig ett mycket stort antal gravar inom de ytor med vällagda stenpackningar som framkom genom sökschaktning i samband med den arkeologiska förundersökningen. Därutöver påträffades två härdar vid sökschaktning inom undersökningsområdet. Två av gravarna samt båda härdarna undersöktes inom ramen för undersökningen.

Fyndmaterial

Under den arkeologiska förundersökningen framkom rensfynd i form av brända ben i schakt 16 och vid rensning av A3 i schakt 21. Det resterande fyndmaterialet påträffades vid undersökningen av A1 (brandgrav) och A2 (skelettgrav).

Keramik. Samtlig keramik påträffades i A1, dels vid rensning (F2, F4 & F6), dels i benlagret (F17). Keramiken (F18) utgörs till stor del av spjälkade bitar och fragment. Storleken uppgår till mellan 5 och 52 mm och godsets tjocklek varierar mellan 5 och 15 millimeter. Magringen är grov och utgörs av krossad bergart. Keramiken är bränd i oxiderande atmosfär och är därför ljusröd till färgen (tegelfärgad). De delar av kärlet som har kunnat bestämmas utgörs av bukbitar. En mynningsbit och en bit av en skuldra kunde också urskiljas i det insamlade materialet. Majoriteten av keramiken kan dock inte ges någon närmare bestämning. Keramiken har ingen ornering och ytorna är strukna. Materialet ger utifrån magringen och godsets karaktär ett enhetligt intryck. Antalet kärl i graven bedöms därför utgöras av ett enda. Keramiken i benlagret uppgick

Figur 10. A1 i plan. Bilden är tagen från SV. Foto: Ingeborg Svensson

till 377 gram. Metall. Samtliga järnföremål framkom vid undersökningen av A2 (skelettgrav). Fyra av de fem föremålen påträffades in situ. Ett av fynden (F27) framkom vid sällning av fyllningen från den sydvästra delen av nedgrävningen. Fynden påträffades under den ihopsjukna stenpackningen, i nedgrävningen (se bilaga 1). Järnföremålen utgörs av tre spikar (F22, F24, F27) och ett spikhuvud (F25). Utöver spikarna påträffades även en kniv av järn (F23).

Sten. Stenmaterialet utörs av ett kvartsavslag (F12), ett stycke kvarts (F20) och en rundad sten av bergart, möjligen en löpare (F21). Samtliga fynd påträffades vid rensning av A1. Vid undersökningen av A2 framkom flinta vid rensningsarbetet av graven. Fynden påträffades företrädesvis centralt i anläggningen. Ett fragment av flinta framkom i anslutning till kantkedjan i norr. Tre av fyndposterna utgörs av bränd flinta (F26, F28 & F30) och en fyndpost av obränd flinta (F29). Sammanlagt påträffades åtta stycken fragment av flinta. Storleken varierar mellan 10 och 12 millimeter.

Ben. I A2 fanns inget skelettmateriel bevarat. Det tillvaratagna benmaterialet utgörs av brända ben från benlagret och bengropen i A1. De brända benen i A1 uppgår till en vikt av 225 gram från benlagret och 636 gram från bengropen. Därutöver påträffades enstaka bitar brända ben vid rensningen av A1, A3 och stenpackningen i schakt 16. Den sammanlagda vikten av de brända ben som påträffades vid rensningsarbetet uppgår till cirka 20 gram. Benmaterialet är relativt hårt bränt och fragmenterat. Fragmentens storlek varierar mellan cirka 5 och 20 millimeter.

Utvärdering

Omfattning

Genom den arkeologiska förundersökningen har fornlämningarnas rumsliga utbredning kunnat avgränsas. Resultatet visar att fornlämningarna RAÄ121 och RAÄ122 har en större omfattning åt norr än vad som tidigare varit känt (se figur 4). Därutöver har utbredningen av den fornlämning som konstaterades under den särskilda utredningen, RAÄ299, avgränsats (Gustafsson, Rapport 2003:02). Fornlämningen är främst belägen på en moränhöjd (orienterad i nordvästlig riktning) i den nordöstra delen av planområdet. En gravanläggning ligger dock i kanten mot det urschaktade området för det tidigare tegelbruket i området (se figur 4 & 7).

Hur många enskilda gravar som finns inom de avgränsade fornlämningarna kan inte sägas i dagsläget. Under den arkeologiska förundersökningen påträffades sju gravar varav två undersöktes. Därutöver påträffades stenpackningar i tolv av sökschakten. Stenpackningarna utgör delar av ytterliggare möjliga gravanläggningar alternativt stenkonstruktioner.

Inom undersökningsområdet kan tre delområden med koncentrationer av möjliga stensättningar konstateras. Möjligheten är stor att det vid en avbanning av delområde A, B och C framkommer stenpackningar/gravanläggningar över hela de respektive avgränsade ytorna. Uppskattningsvis kan det handla om ett tjugotal anläggningar, men möjligheten att ett betydligt större antal gravanläggningar framkommer får anses som stor.

Figur 11. A2 i plan. Bilden är tagen från SÖ. Foto: Ingeborg Svensson

Fornlämningarna RAÄ120, RAÄ123 och RAÄ298, vilka avses att bevaras i naturmark, bedöms inte komma att påverkas av den planerade byggnationen. Under den arkeologiska förundersökningen kunde det konstateras att RAÄ302 utgjordes av en naturlig stensamling och inte en fast fornlämning i form av en grav.

Innehåll och karaktär

Den arkeologiska förundersökningen visar att fornlämningarna i området utgörs av gravar vilka dels kan tillföras de sedan tidigare registrerade fornlämningarna (RAÄ121 & 122), dels till den fornlämning som framkom under den särskilda utredningen (RAÄ299). Det är också möjligt att även dessa gravar ska tillföras de sedan tidigare kända gravfälten och att det rör sig om ett sammanhängande större gravfält istället för flera separata enheter. Under den arkeologiska förundersökningen påträffades även två härdar, vilka kan ses som tecken på boplotsaktiviteter i området. Det hör dock inte till ovanligheterna att påträffa härdar i anslutning till gravmiljöer.

De aktuella fornlämningarnas innehåll karakteriseras främst av begravingar och med gravar förknippade aktiviteter. Med ledning av de påträffade härdarna kan det dock inte uteslutas att även anläggningar av boplotskaraktär kan påträffas.

Gravarnas yttre form och karaktär varierar inom området. Ett gemensamt och märkbart drag är att majoriteten av gravanläggningarna och de i schakten påträffades stenpackningarna inte är synliga ovan mark. Stenmaterialet i de påträffade anläggningarna/stenpackningarna utgörs dels av skärviga och kantiga stenar i anslutning

till större block, dels av större mer glest lagda rundade stenar. I schakten norr om RAÄ121 är stenpackningarna täckta av en grusmantel, varefter det framkommer ”slarvigt” lagda stenpackningar av blandat stenmaterial.

Likväl som undersökningen visar att varierade yttre gravformer förekommer, visar undersökningen av de två gravanläggningarna (A1 & A2) att det inom området förekommer två typer av inre gravskick. Att det inre och yttre gravskicken varierar kan bero på kronologiska faktorer, men kan även tolkas i religiösa och sociala termer.

Datering

Lämningarna kan i ett generellt perspektiv tillföras olika tidsperioder utifrån deras topografiska belägenhet i landskapet, de yttre gravformerna och de inre gravskicken (se tex Bennett 1987 s. 20ff).

En del av gravanläggningarna ligger på låga nivåer över havet (under 10 m ö h) vilket gör att de kan tillföras järnåldersavsnittets andra hälft. Något som också talar för att det förhåller sig så är den påträffade och undersökta skelettgraven (A2), där fyndmaterialets karaktär tillsammans med det inre gravskicket talar för periodens slutfas (se tex. Gräslund 1985 & 1994).

Däremot kan de anläggningar som ligger på högre nivåer i landskapet tillföras ett tidigare skede. Den undersökta brandgravens (A1) topografiska lokalisering, dess yttre gravform samt inre gravskick talar för att den kan tillföras äldre järnålder. Den utförda ¹⁴C-analysen på ben från benlagret bekräftar den relativa

Figur 12. A2 i profil. Bilden är tagen från N. Foto: Ingeborg Svensson.

dateringen och tidsfäster anläggningen till 70-340 e. Kr (kalibrerad ålder 2σ). Stensättningen kan således knytas till romersk järnålder (se bilaga 4).

Undersökningsresultaten pekar på att gravarna inom undersökningsområdet kan tillföras både äldre och yngre järnålder och att det finns ett kontinuerligt nyttjande av platsen från romersk järnålder till vikingatid.

Bevarandegrad

Strax öster om undersökningsområdet har tidigare Sundby tegelbruk legat. Tegelbrukets verksamhet har påverkat miljön påtagligt, bland annat finns spår av både större och mindre lertäkter inom området. Vad det gäller området som har varit aktuellt för den arkeologiska förundersökningen avgränsas undersökningsområdet i öster av ett sedan tidigare urschaktat område för tegelbrukets byggnader (se figur 4 & 7). Inom det angivna undersökningsområdet bedöms de enskilda lämningarnas bevarandegrad som god. I ett större perspektiv kommer dock den planerade byggnationen att splittra en sedan tidigare väl sammanhållen grav- och boplatsumiljö. Därigenom kommer möjligheten att förstå platsen som en sammanhängande helhetsmiljö att minska avsevärt, trots att delar av gravfälten avses att bevaras inom de naturområden som är planerade inom området.

Vetenskaplig potential

Vad som kortfattat kan konstateras är att lokalen erbjuder mycket intressanta möjligheter att studera platsens belägenhet i landskapet ur ett lokalt, såväl som ur ett bredare regionalt perspektiv. Härvidlag bör bland annat fornlämningsmiljöns relation till Selaön och då främst området kring Östa hage belysas, samt hur detta i sin tur förhåller sig till den där emellan belägna farleden (Stallarholmsfjärden). I ett bredare perspektiv bör områdets belägenhet även sättas i relation till järnåldersbygderna västerut kring Strängnäs, samt de mer östligt belägna Mälareöarna. Platsen kan ses som en viktig komponent när det gäller kommunikationen i området under hela järnåldern. Inom det undersökta området förekommer varierade former av gravtraditioner både avseende yttre och inre gravskick vilket ger möjligheter att diskutera vad dessa förändringar är uttryck för.

Hänvisningar

Källor

Geografiska Sverigedata (GSD). Gröna kartan, Södermanlands län. Kartförlaget, Gävle. 1996.

Geografiska Sverigedata (GSD). Fastighetskartan med höjdkurvor, Södermanlands län. Lantmäteriet. Gävle.

Gröna kartan. Topografiska kartan Strängnäs 10H NO. Skala 1:50 000. Lantmäteriverket, Gävle 1990.

Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem (FMIS) Södermanlands län.

Sörmlands museums arkiv och bibliotek

Ekonomisk karta över Sverige, Stallarholmen 10H 6f. (Fornlämningsöversikten). Skala 1: 10 000. Lantmäteriverket, Gävle. 1980.

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMR), Toresunds socken, Södermanlands län.

Sörmlands museums topografiska arkiv

Toresunds socken, Sundby, F6423/57 och F3288/61

Litteratur

Bennett, Agneta. 1987. *Graven – religiös och social symbol. Strukturer i folkvandringstidens gravskick i Mälardalen.* Theses and Papers in North-European Archaeology 18. Diss. Stockholms universitet. Stockholm.

Brate, Erik & Wessén, Elias. 1924-1936. *Södermanlands Runinskrifter. I. Text.* Sveriges runinskrifter. KVHAA. Stockholm.

Brate, Erik & Wessén, Elias. 1924-1936. *Södermanlands Runinskrifter. II. Planscher.* Sveriges runinskrifter. KVHAA. Stockholm.

Gräslund, Ann-Sofie. 1985. Den tidiga missionen i arkeologisk belysning. Problem och synpunkter. *I: Tor. Vol. XX, 1983-85.* Uppsala.

Gräslund, Ann-Sofie. 1994. Graves as Evidence of Christianisation. *I: Prehistoric Graves as a Source of Information.* Ed. Berta Stjernquist. KVHAA. Uppsala.

Gustafsson, Patrik. 2002. *Ett gravfält vid Stallarholmen. Yngre järnålder.* RAÄ 123, Toresund-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. *Arkeologisk förundersökning. Sörmlands museum, Arkeologiska meddelanden 2002:23.* Nyköping.

Gustafsson, Patrik. 2003. *Toresund-Sundby.* Toresund-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. *Särskild utredning. Sörmlands museum, Arkeologiska meddelanden 2003:02.* Nyköping.

Gustafsson, Patrik. 2003. *Boplatslämningar vid Stallarholmen. Yngre järnålder.* RAÄ123, Toresund-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. *Arkeologisk förundersökning. Sörmlands museum, Arkeologiska meddelanden 2003:03.* Nyköping.

Olsson, Lars-Eric. 1987. *Tegelbruk i Sverige. En branschinventering. Rapport RAÄ 1987:5.* Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie

Arkeologiska meddelanden 2005:01

Södermanlands museums dnr: KUS03275

Länsstyrelsens dnr: 431-3985-2003

Tid för undersökningen: 040816-040907

Personal: Lisa Skanser, Västmanlands läns museum
och Ingeborg Svensson, Sörmlands museum.

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige, 10H 6f
Stallarholmen. Skala 1:10 000.

x6583354 y1579050

Koordinatsystem: Rikets

Höjdsystem: Rikets

Undersökt yta: Extensivt, ca 8636 m², Intensivt, ca 800 m²

Dokumentationsmaterial förvaras i Sörmlands museums topografiska arkiv. Fynd med nr 1-33 förvaras vid Sörmlands museum i väntan på fyndfördelning.

Bilagor

1. Anläggningsbeskrivningar

ANLÄGGNING 1, Rundad stensättning

Stensättning, rundad, ca 4 x 4 m stor, 0,3 m hög. Mittsten. Benlager. Bengrop.

Belägenhet: x 6583370,077 y 1578936,420 z10,63

Beskrivning

Anläggningen framkom vid sökschaktning inom planerat vägområde, strax söder om RAÅ120 och norr om RAÅ298. Innan sökschaktning syntes endast en del av ett större stenblock i markvegetationens yta. Efter rensning framträdde anläggningen som en rundad stensättning. Anläggningen var väl avgränsad med delvis bevarad kantkedja åt väster. Gravens begränsning åt öster var dock något oklar. Vid undersökningen kunde det konstateras att det översta stenmaterialet hade rasat ut åt öster från de centrala delarna av graven. Stenpackningen var tvåskiktad och utgjordes av ett blandat stenmaterial av både rundade och kantiga stenar i stor-

lek 0,10-0,40 m. Centralt i graven fanns ett större block (0,70x0,40 meter). Mittstenen har troligen varit rest och markerat gravens centrum

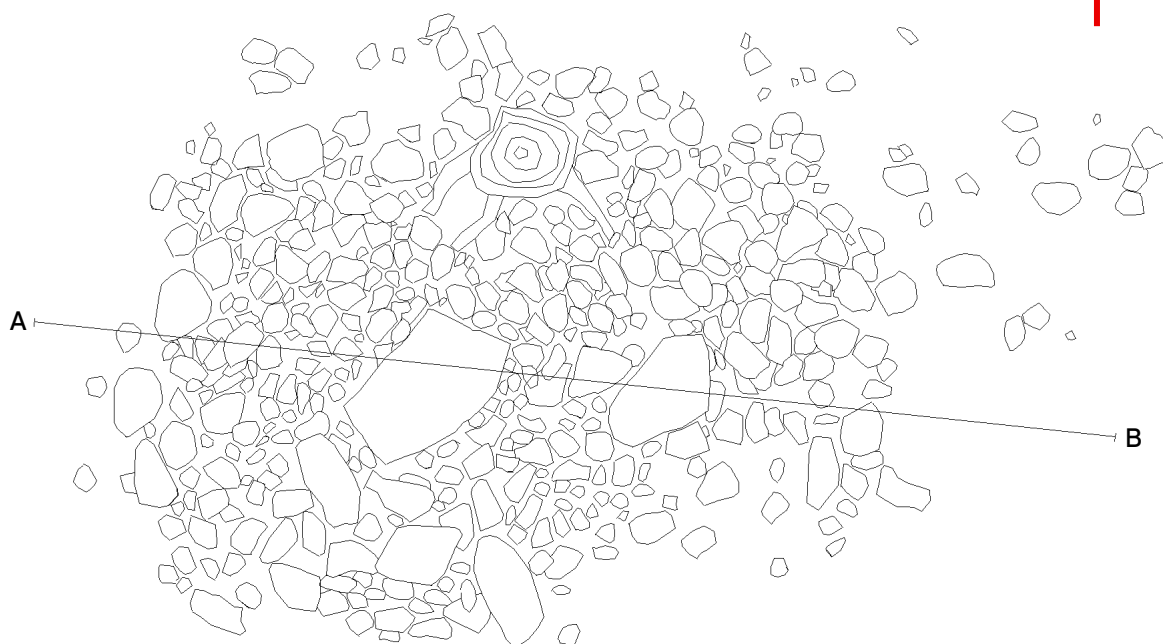
Centralt i graven och väster om mittstenen påträffades två gravgömmor i form av ett *benlager* och en *bengrop*. De brända benen var rengjorda från kol och sot samt utspridda över ett större område respektive nedlagda i en nedgrävning, utan spår av benbehållare. Benlagret påträffades direkt under den översta stenpackningen. Lagrets utbredning var oregelbundet till formen och cirka 0,10 meter tjockt. Bengropen framkom under den andra stenpackningen och var nedgrävd i grågul lera. Storleken uppgick till cirka 0,3x0,3 m i plan och djupet till ca 0,20 m.

Fynd

F1, brända ben, rensfynd
F2, keramik, rensfynd
F3, bränt ben, rensfynd
F4, keramik, rensfynd
F5, brända ben, rensfynd
F6, keramik, rensfynd

+x6583372
+y1578934

A1, planritning nivå 1

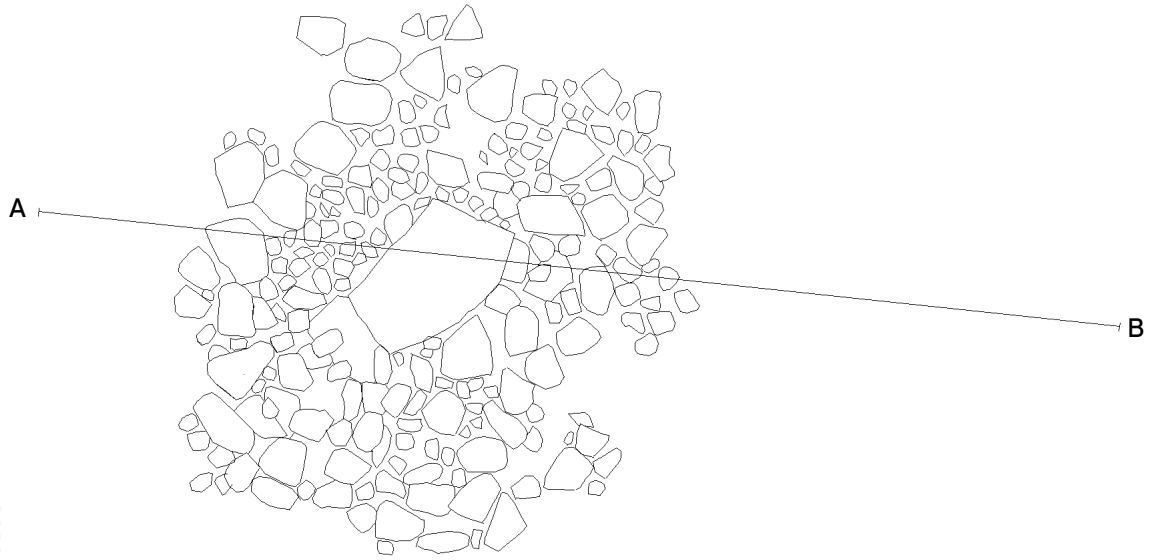
+x6583368
+y1578934

Skala 1: 40.

x6583372
y1578934

A1, planritning nivå 2

+

x6583368
y1578934

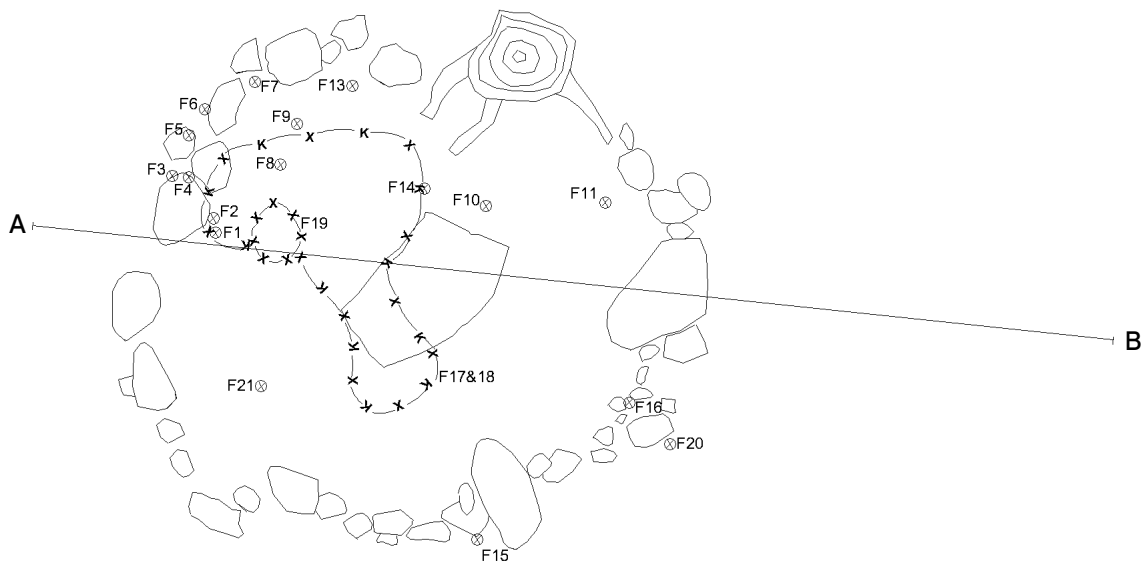
+

x6583372
y1578934

A1, planritning nivå 3.

F12

+

x6583368
y1578934

+

Skala 1: 40.

F7, brända ben, rensfynd
 F8, brända ben, rensfynd
 F9, brända ben, rensfynd
 F10, brända ben, rensfynd
 F11, bränt ben, rensfynd
 F12, kvarts, rensfynd
 F13, bränt ben, rensfynd
 F14, bränt ben, rensfynd
 F15, nithuvud, järn
 F16, bränt ben, rensfynd
 F17, brända ben, benlager
 F18, keramik i benlager
 F19, brända ben, bengrop
 F20, kvarts, rensfynd
 F21, löpare, bergart

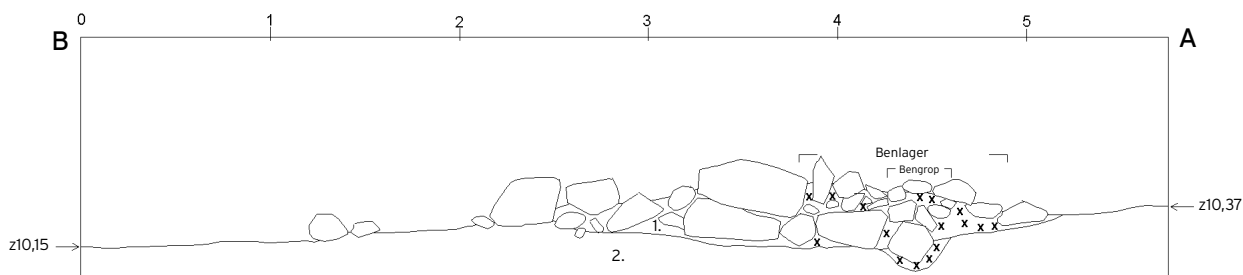
Benmaterial.

De brända benen uppgår till en vikt av 225 gram från benlagret (F17) och 636 gram från bengropen (F19). Benmaterialet är relativt hårt bränt och fragmenterat. Fragmentens storlek varierar mellan cirka 5 och 20 milimeter.

Datering.

Vid undersökningen samlades ett kolprov in för datering. Därutöver skickades även brända ben från benlagret in för ¹⁴C-analys. Kolprovet togs från en något osäker kontext i anläggningen, vilket vid analysen visade sig i en datering till historisk tid. Labnummer Ua-23715, 335±40 BP, 1460 e. Kr.(95,4%)1650 e. Kr, (kalibrerad ålder 2σ). De brända benmaterialet från benlagret har däremot med hjälp av ¹⁴C-analys daterats till romersk järnålder. Labnummer Ua-23716, 1835±50 BP, 70 e. Kr. (95,4%) 340 e. Kr (kalibrerad ålder 2 sigma, se bilaga 4).

A1, i profil

Lager

1. - Humös, brungrå till svartgrå lerig silt.
 2. - Grågul lera. Av kultur opåverkad mark.
- xxx - Brända ben (benlager och bengrop)

Skala 1: 40.

ANLÄGGNING 2, Rundstensättning

Stensättning, rund, ca 3 x 3 m stor, 0,2 m hög. Kantkedja. Skelettgrav utan bevarat skelettmaterial. Nedgrävning. Belägenhet: x 6583370,760 y 1579070,370 z5,20

Beskrivning

Anläggningen syntes inte ovan mark utan framkom i samband med sökschaktning (schakt 17). Graven påträffades i den västra sluttningen av den moränhöjd som är belägen inom tomtmark i den nordöstra delen av undersökningsområdet.

Efter rensning framträdde anläggningen som en rundstensättning. Anläggningen hade delvis kantkedja och var väl avgränsad åt samtliga väderstreck. Stenpackningen var enskiktad och stenmaterialet utgjordes av glest lagda större rundade stenar i storleken 0,30-0,70 meter. Centralt i anläggningen syntes en stenfri yta orienterad i närmast öst-västlig riktning. Det inre gravskicket utgjordes av en skelettgrav, där inget skelettmaterial fanns bevarat. Vid undersökningen konstaterades att det under den stenfria ytan framkom ytterligare stenar som låg i och på en regelbundet formad mörkt gråbrun nedgrävning. Nedgrävningen var cirka 1,70x0,80 meter i storlek. Graven har troligen innehållit en träkonstruktion (kista) som under tidens gång har förmultnat, varvid den ovanliggande stenpackningen har fallit ihop och lagt sig ovanpå den

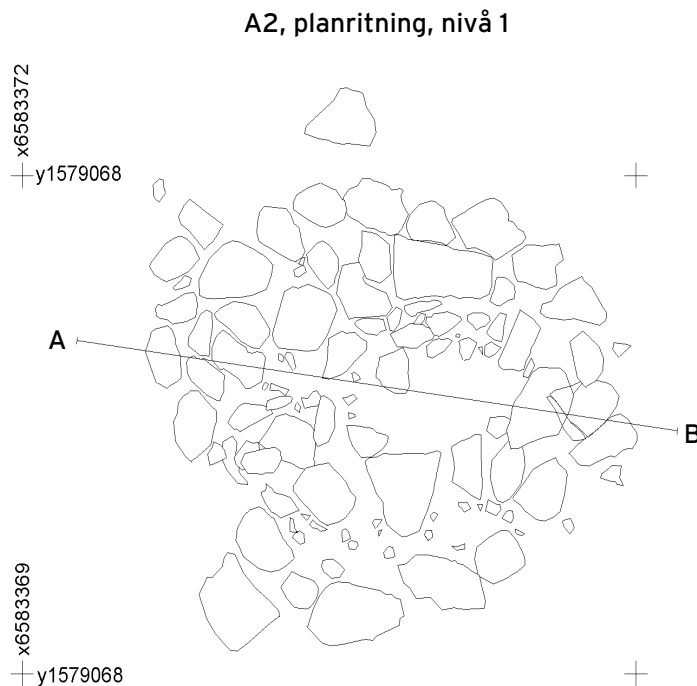
Fynd

F22, spik, järn
F23, kniv, järn
F24, spik ?, järn
F25, spikhuvud ?, järn
F26, bränd flinta, rensfynd
F27, spik, järn, sållfynd
F28, bränd flinta, rensfynd
F29, flinta, rensfynd
F30, bränd flinta, rensfynd

Benmaterial. Inget bevarat benmaterial fanns i anläggningen.

Datering

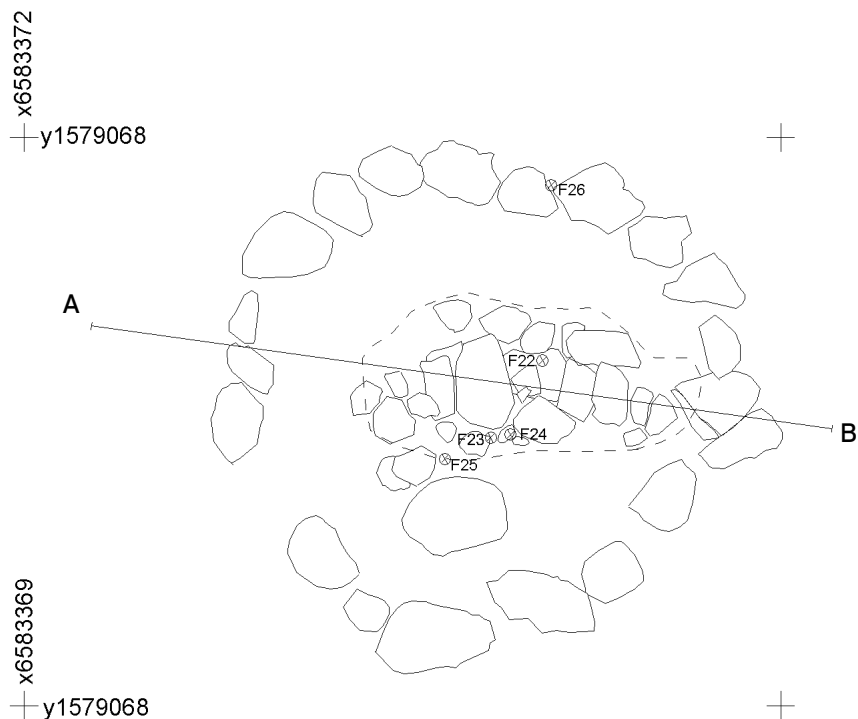
Då inget benmaterial fanns bevarat och inte heller något spår av kol kunde konstateras, kunde ingen ¹⁴C-analys genomföras. Utifrån anläggningens topografiska belägenhet (ca 5 m ö h) kan graven generellt tillföras yngre järnålder. Orienteringen på nedgrävningen i närmast öst-västlig riktning och den relativa avsaknaden av ett fyndmaterial, utöver kniven och de spikar som ingått i kistkonstruktionen, kan ses som indikationer på kristen influens. Skelettgravens karaktär pekar därför på att anläggningen kan tillföras den senare fasen av vikingatid.

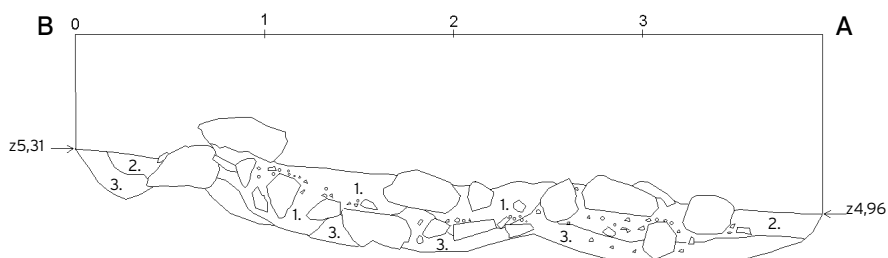
Skala 1: 40.

A2, planritning, nivå 2

A2, i profil

Lager

1. - Något humös mörkt gråbrun grusig silt. Homogen karaktär. Enstaka skörbrända stenar och inslag av kol. Tydlig begränsning mot L3.
2. - Ljust gråbrun silt.
3. - Grågul stenig och grusig silt. Av kultur opåverkad mark.

Skala 1: 40.

ANLÄGGNING 3, Grav. (Ej undersökt)

Storlek: ca 4 x 5 m

Belägenhet: x6583361,126 y1579087,579

Anläggningen utgörs av en tät sotig stenpackning av skärvig sten i storleken 0,10-0,20 meter. Stenpackningen ligger i anslutning till ett par större block i södra delen av anläggningen. Gravanläggningen påträffades ytligt, direkt under vegetationsskiktet. Anläggningen är väl avgränsad åt väster, söder och öster, däremot är anläggningens begränsning åt norr mycket oklar.

Fynd.

F31, brända ben, rensfynd

F32, brända ben, rensfynd

Anläggningen påträffades vid sökschaktning (schakt 21). Schaktet var beläget på moränhöjden inom nordöstra delen av området.

ANLÄGGNING 4, Grav. (Ej undersökt)

Storlek: ca 2 x 2,5 m

Belägenhet: x6583357,932 y1579093,737

Anläggningen utgörs av en väl avgränsad regelbunden brun mörkfärgning i anslutningen till ett större stenblock (1 x 1,5 meter). I anslutning till stenblocket och delvis ovanpå mörkfärgningen ligger en stenpackning av mindre kantiga/skärviga stenar i storleken 0,10-0,25 meter.

Anläggningen påträffades vid sökschaktning (schakt 21). Schaktet var beläget i den östra slutningen av moränhöjden inom nordöstra delen av undersökningsområdet.

ANLÄGGNING 5, Grav. (Ej undersökt)

Storlek: ca 4 x 2 m

Belägenhet: x6583362,542 y1579092,619

Anläggningen utgörs av en stenpackning med mindre kantiga/skärviga stenar i anslutning till ett större stenblock. Stenmaterialets storlek uppgår till mellan 0,10-0,25 meter. Anläggningen var tydligt avgränsad åt öster och söder medan dess begränsning åt norr och väster var något oklar.

Anläggningen påträffades vid sökschaktning (schakt 21). Schaktet var beläget i den östra slutningen av moränhöjden, inom nordöstra delen av undersökningsområdet.

ANLÄGGNING 6, Grav ? (Ej undersökt)

Storlek: -

Belägenhet: x6583365 y1579094,2

Lagd stenpackning av blandat stenmaterial i storleken 0,10-0,40 meter. Stenarna var både rundade och kantiga. På grund av tidsbrist genomfördes ingen utvidgning av sökschaktet åt norr varför anläggningen inte är begränsad åt det väderstrecket.

Anläggningen påträffades vid sökschaktning (schakt 21). Schaktet var beläget i den östra slutningen av moränhöjden inom nordöstra delen av undersökningsområdet.

ANLÄGGNING 7, Grav. (Ej undersökt)

Storlek: ca 5 x 5 m

Höjd: ca 0,30 m

Belägenhet: x6583386,768 y1579112,434

Anläggningen utgörs av en väl avgränsad rund förhöjning. Graven är delvis övertorvad med synliga stenar i ytan. Stenarnas storlek uppgår till cirka 0,20 meter. Anläggningen är belägen i öppen mark med enstaka lövträd.

Anläggningen påträffades vid besiktning av området. Graven är belägen längst i nordöst inom undersökningsområdet. Anläggningen gränsar i öster till det tidigare tegelbrukets urschaktade yta. Nordöst om anläggningen finns en husgrund från tegelbrukets dagar och ett fundament till en flaggstång.

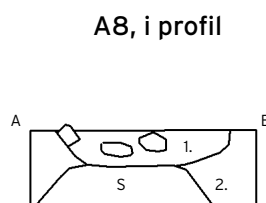
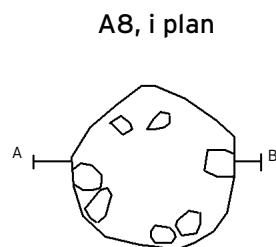
ANLÄGGNING 8, Härd.

Storlek: ca 0,40 x 0,40 m

Djup: ca 0,10 m

Belägenhet: x6583322,122 y1578958,855

Anläggningen syntes som en väl avgränsad svart/sotig rund mörkfärgning i plan och som en flack skålformad nedgrävning i profil. Anläggningen var nedgrävd i brungul morän.

1 - Humös svart sotig silt.

2 - Brungul morän.

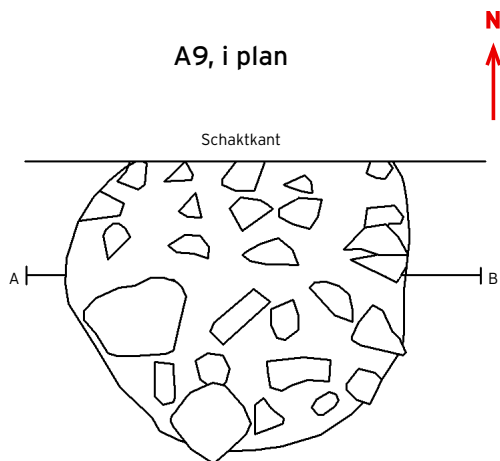
ANLÄGGNING 9, HÄRD.

Storlek: ca 0,90 m

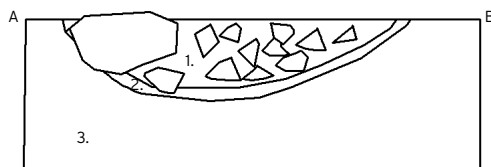
Djup: ca 0,20 m

Belägenhet: x6583377,077 y1578923,217 z 10,881

Anläggningen syntes som en väl avgränsad gråsvart sotig mörkfärgning i plan. I ytan syntes skärvig och skörbrända stenar. Anläggningen var nedgrävd i brungrå lera.

A9, i profil

1. - Något humös gråsvart silt. Skörbränd/skärvig sten.
2. - Svart sotlins.
3. - Brungrå lera.

2. Schakttabell.

Schakt	Storlek (m)	Djup (m)	Anl	Terräng/Lagerföljd
1.	17 x 10	0,25	A8	Avverkad skogsmark. Ca 0,20 m vegetationsskikt. Därefter brungul morän. I N framkom berg i dagen. Enstaka större stenblock, (1 – 1,5 m).
2.	30 x 10	0,30	A1, A9	Hagmark. Ca 0,30 m vegetationsskikt. Därefter lerig gulgrå silt, med litet inslag av sten.
3.	8 x 5	0,25	-	Skogsväg i avverkad skogsmark. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter berg i dagen och brungul morän.
4.	10 x 5	0,25	-	Skogsväg i avverkad skogsmark. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter berg i dagen och brungul morän.
5.	9 x 6	0,20	Stenpackning	Avverkad skogsmark. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter stenig, grusig brungul morän. Väl avgränsad stenpackning av blandat stenmaterial i storlek 0,30 - 0,50 m. I N berg i dagen. Enstaka större block i Ö och i N.
6.	7,5 x 1,5	0,25	-	Avverkad skogsmark. Ca 0,20 m vegetationsskikt. Därefter grågul sandig silt.
7.	6 x 6	0,20	Stenpackningar	Avverkad skogsmark. Ca 0,15 m vegetationsskikt. Därefter framkom två stenpackningar. 1). Gles stenpackning av större rundade block. Täckt av en grusmantel. Vilar på brungul morän. 2). Väl avgränsad stenpackning med blandat stenmaterial i storleken 0,20 – 0,40 m. Täckt av en grusmantel. Vid rensning framkom en mindre tätare stenpackning under de påförda gruset. Större stenblock i NO. Vilar på brungul morän.
8.	13 x 7	0,20	Stenpackningar	Avverkad skogsmark/storblockig morän. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter framkom tre stenpackningar. 1). I S delen framkom ett skärvtigt, kantigt stenmaterial i storleken 0,20 – 0,50 m. Täckt av en grusmantel. 2). I schaktets V del, framkom en stenpackning kring ett större stenblock. Stenmaterialet är gleslagt och utgörs av ett blandat större stenmaterial i storleken 0,30- 0,50 m. 3). I schaktets Ö del framkom en vällagd stenpackning av rundade större stenar i storleken 0,30 - 0,50 m. 4). I NV delen av schaktet framkom en tät stenpackning av mindre stenar i storleken 0,10-0,20 m, vilken i söder begränsas av ett större block.

Schakt	Storlek (m)	Djup (m)	Anl	Terräng/Lagerföljd
9.	9 x 2	0,20	Stenpackning ?	Avverkad skogsmark/storblockig morän. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter stenig gulbrun morän. Större spridda stenblock och berg i dagen.
10.	3 x 1	0,20	Stenpackning	Avverkad skogsmark. I markytan syntes en välvd förhöjning (ca 0,3 m hög) med enstaka stenar i ytan. Ca 0,15 m vegetationsskikt. Därefter framkom en väl avgränsad stenpackning kring ett större stenblock. Blandat stenmaterial i storleken 0,10 - 0,70 m. Vilar på något lerig gråbrun silt.
11.	2,5 x 2	0,20	Stenpackning	Avverkad skogsmark. Ca 0,20 m vegetationsskikt. Därefter framkom en gles stenpackning i anslutning till ett par större block. Vilar på lerig, sandig gråbrun silt med inslag av grus och sten. I N delen av schaktet framkom en oregelbunden mörkfärgning (ej avgränsad) som var svart, sotig och innehöll enstaka bitar bränd lera och skörbränd sten.
12.	7 x 9	0,20	Stenpackningar	Avverkad skogsmark. Ca 0,10-0,15 m vegetationsskikt. Därefter framkom en större stenpackning av ett blandat stenmaterial av runda och kantiga stenar i storleken 0,10 - 0,50 m. Stenpackningens Ö del var skadad av en sopgrop. Avgränsad åt V. I V delen av schaktet framkom ytterligare en stenpackning, där stenmaterialet utgjordes av mindre stenar i storleken 0,10 - 0,30 m.
13.	1 x 2	0,20	-	Avverkad skogsmark. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter brungrå lerig silt. Enstaka stenar.
14.	1 x 1	0,20	-	Avverkad skogsmark. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter brungrå lerig silt. Enstaka mindre stenar.
15.	14 x 5	0,30	-	Skogsväg i trädbevuxen hagmark. Ca 0,20 m vegetationsskikt. Därefter grågul grusig stenig morän i V och grågul grusig silt i Ö.
16.	2,5 x 1,5 (SV-NO)	0,10	Stenpackning Br. ben (F33)	Avverkad hagmark. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter en stenpackning av mindre skärviga och kantiga stenar i storleken 0,10 - 0,20 m.
	1 x 1,5 (S-N)	0,10	Stenpackning	Avverkad hagmark. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter en stenpackning av mindre skärviga och kantiga stenar i storleken 0,10 - 0,20 m.
17.	12 x 6	0,10-0,25	A2, Stenpackning	Avverkad hagmark. Ö delen; Ca 0,10 vegetationsskikt. Därefter framkom en väl lagd tät stenpackning av mindre skärviga/kantiga stenar i storleken 0,10 - 0,20 m. Vilar på brungul stenig morän. Väl avgränsad åt Ö. Västra delen; Ca 0,25 m vegetationsskikt. Därefter framkom A2. Vilar på grå sandig, något lerig silt.

Schakt	Storlek (m)	Djup (m)	Anl	Terräng/Lagerföljd
18.	4 x 5	0,10	Stenpackning	Avverkad hagmark. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter framkom en stenpackning av blandat stenmaterial, ca 0,10-0,40 m i storlek. Centralt i schaktet, enstaka större stenblock.
19.	10,5 x 2,5	0,10	Stenpackning	Avverkad hagmark. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter framkom en stenpackning av mindre stenar i anslutning till ett par större block. Stenmaterialet utgjordes av mindre, något kantiga stenar 0,10-0,20 m stora. Avgränsad åt Ö.
20.	15 x 3	0,30	-	Hagmark. Ca 0,25 m vegetationsskikt. Därefter lerig gulgrå silt. I N delarna framkom en stensamling samt recenta fynd i form av tegel och glas i och under stenmaterialet.
21.	18 x 9	0,10	A3, A4, A5, A6	Hagmark på moränförhöjning. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Anläggningarna vilar på grusig, stenig brungul morän.
22.	11 x 7 x 2	0,20	-	Hagmark. Ca 0,20 m vegetationsskikt. Därefter framkom en gles stenpackning, vilken bedömdes som naturlig. Stenpackningen innehöll grusig, stenig och blockig morän.
23.	3 x 1,5	0,20	-	Hagmark. Ca 0,20 m vegetationsskikt. Därefter framkom en gles stenpackning, vilken bedömdes som naturlig. Stenpackningen innehöll grusig, stenig och blockig morän.
24.	8 x 4	0,15	-	Hagmark. Ca 0,10 m vegetationsskikt. Därefter framkom ett påfört stenmaterial. I och under stenmaterialet påträffades porslin och tegel. Under stenfyllnads materialet framkom brungul morän. Den utplanade ytan ska troligen ses i samband med den näraliggande husgrunden som har hört till Sundby tegelbruk. Området är skadat av den tidigare tegelbruksverksamheten.
25.	4 x 2	0,15	Stenpackning	Avverkad skogsmark på gränsen mot RAÄ121. Ca 0,15 m vegetationsskikt. Därefter framkom en välavgränsad gles stenpackning av blandat stenmaterial. Storleken på stenmaterialet uppgick till 0,30 - 0,50 m. Centralt i stenpackningen ett större stenblock.

3. Fyndregister

Fnr	Anr	Sakord	Antal	Antal Frag.	Vikt(g)	Material	Längd (mm)	Bredd (mm)	Tjocklek (mm)	Anmärkning	X	Y	Z
1	A1	Brända ben	2	2	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583370,122	1578935,198	10,318
2	A1	Kärl	1	1	<2	Keramik	13	11,4	6,1	Rensfynd	6583370,199	1578935,186	10,337
3	A1	Bränt ben	1	1	2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583370,424	1578934,97	10,332
4	A1	Kärl	1	1	4	Keramik	25,8	14,4	7,7	Rensfynd	6583370,416	1578935,056	10,353
5	A1	Brända ben	4	4	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583370,639	1578935,058	10,347
6	A1	Kärl	4	4	5	Keramik	28-9	22-9	10-4	Rensfynd	6583370,775	1578935,142	10,329
7	A1	Brända ben	3	3	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583370,922	1578935,406	10,334
8	A1	Brända ben	11	11	2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583370,482	1578935,542	10,303
9	A1	Brända ben	18	18	5	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583370,7	1578935,629	10,333
10	A1	Brända ben	2	2	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583370,265	1578936,629	10,303
11	A1	Bränt ben	1	1	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583370,283	1578937,26	10,233
12	A1	Avslag	1	1	<2	Kvarts	22	11	4	Rensfynd	6583372,039	1578938,318	10,112
13	A1	Bränt ben	1	1	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583370,901	1578935,923	10,306
14	A1	Bränt ben	1	1	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583370,357	1578936,303	10,359
16	A1	Bränt ben	1	1	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583369,224	1578937,386	10,22
15	A1	Nithuvud	1	5	9	Järn	24,8	24,5	14,2	-	6583368,499	1578936,583	10,20
17	A1	Benlager	-	-	225	Brända ben	-	-	-	-	6583370,090	1578935,925	10,26
18	A1	Kärl	266	266	377	Keramik	7-52	5-40	5-15	-	6583370,090	1578935,925	10,26
19	A1	Bengrop	-	-	636	Brända ben	-	-	-	-	6583370,125	1578935,515	10,06
20	A1	Kvarts	1	1	77	Kvarts	52,9	48	26,3	Rensfynd	6583369,004	1578937,601	-
21	A1	Löpare ?	1	1	1709	Bergart	-	-	-	-	6583369,31	1578935,45	-
22	A2	Spik	1	11	2	Järn	30,3	9,1	8,3	-	6583370,823	1579070,740	4,79
23	A2	Kniv	1	11	20	Järn	74,2	19,5	12,6	-	6583370,415	1579070,466	4,81
24	A2	Spik ?	1	7	10	Järn	36,7	12,8	13,8	-	6583370,431	1579070,569	4,80
25	A2	Spikhuvud?	1	1	4	Järn	16,2	15,7	12,6	-	6583370,303	1579070,223	4,87
26	A2	Bränd flinta	1	1	<2	Flinta	12,8	4,8	2,5	Rensfynd	6583371,710	1579070,813	-
27	A2	Spik	1	1	4	Järn	24,9	11,6	6,9	Sällfynd	-	-	-
28	A2	Bränd flinta	3	3	2	Flinta	14	13	3	Rensfynd	-	-	-
29	A2	Flinta	2	2	<2	Flinta	15	13	5	Rensfynd	-	-	-
30	A2	Bränd flinta	2	2	5	Flinta	20	15	10	Rensfynd	-	-	-
31	A3	Brända ben	20	20	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583362,012	1579087,477	-
32	A3	Bränt ben	1	1	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583359,555	1579088,953	-
33	S16	Brända ben	4	4	<2	Ben	-	-	-	Rensfynd	6583375,334	1579083,050	-

4. Resultat av ¹⁴C datering av brända ben och träkol från arkeologisk förundersökning, RAÄ120-123, 298, 299, 302, Toresund-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län.

Av Göran Possnert/Maud Söderman, Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet.

Förbehandling av brända ben;

1. 1,5 % NaOCl tillsatt till det rengjorda och krossade benprovet och blandningen fick stå i rumstemperatur i 48 timmar.
 2. Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten.
 3. 1 M HAc tillsatt till provet och blandningen i rumstemperatur i 24 timmar.
 4. Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten och intorkat.
 5. Lakning med 6 M HCl och den erhållna CO₂ - gasen grafiteras därefter.
- Fe-katalytiskt före acceleratormätningen av ¹⁴C-innehållet.

Förbehandling av träkol och liknande material;

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1% HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1% NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprung-

liga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta ålderna. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ¹⁴C-innehållet förbränns det intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas, som i sin tur konverteras till fast granit genom en Fe.katalytiskreaktion.

I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Anl.	δ¹³C ‰ PDB	¹⁴C ålder BP	Kalibr. ålder 1σ	Kalibr. ålder 2σ
Ua-23715 Kol	A1	-25,2	335±40	68,2% 1490AD(21,5%)1530AD 1540AD(46,7%)1640AD	95,4% 1460AD(95,4%)1650AD
Ua-23716 Brända ben	A1	-21,4	1835±50	68,2% 120AD(68,2%)250AD	95,4% 70AD(95,4%)340AD

